

7. een 'prossimo' I

Synopsis:

Leonardo Sciascia, coryfee van de naoorlogse literatuur in Italië, enerzijds met zijn Il Consiglio d'Egitto (vertaald als De Raad van Egypte) als auteur van het ergerlijkste dat mij aan Jezus-achtige gestalten in de cultuur na Nietzsche bekend is, en anderzijds met de novelle La Morte di Stalin als auteur van het achtenswaardigste dat mij bekend is aan verbeelding van andermans geloof. Daarbij als een auteur die zich ook in het vele dat hij schreef over literatuur en in drie interviews in boekvorm geen enkel persoonlijk woord liet ontvallen over Nietzsche. Mijn veronderstelling n.a.v. de twee genoemde werken en van het verdere oeuvre van Sciascia, dat hij hiermee iets van zichzelf voor de wereld verborg.

Eerste pagina's:

Leonardo Sciascia, Siciliaan: in Italië beroemd, daarbuiten niet onbekend, een zestal boeken verfilmd en een tiental in het Nederlands vertaald. Het populairste deel van zijn oeuvre bestaat uit speurdersromans die spelen in de verschillende milieus van het voor speurders zo moeilijk doordringbare, want van mafiose valkuilen, hinderlagen en geheimhouding vergeven Sicilië. Gewone speurdersromans zijn het niet, daar het 'who-done-it' er slechts een enkele van de betekenislagen is. Altijd gaat het ook om een sociale studie en om een maatschappijfilosofisch en soms een kennisfilosofisch statement. In de latere romans blijkt het gewicht daarvan ook langs negatieve weg, daar het 'who-done-it' er – als zo dikwerf in het ware leven – een vraag zonder antwoord blijft. Naast zijn speurdersromans schreef Sciascia historische docudrama's, meestal uit de geschiedenis van Sicilië geplukt en een rechtsgang met twijfelachtige uitkomst betreffende; voorts novellen, verhalen, een historische roman en een reeks van essays over literatuur. Bovendien was hij maatschappelijk actief. Zijn literaire debuut, 'Le Parocchie di Regalpetra', is het verslag van zijn indrukken van onderwijzer in een straatarme uithoek van het Sicilië van rond 1950. Naderhand was hij actief als onafhankelijk lid op een lijst van de PCI, de communistische partij van Italië, en dat tot in de

gemeenteraad van Palermo toe; vervolgens in de partij der Radicali. Ook was hij lid van de nationale commissie die de moord op premier Aldo Moro door de Brigate Rosse onderzocht. En in geen enkele van de genoemde situaties, trouwens helemaal nooit, bleek hij verlegen te zitten om dwarsliggende opinies. Hij overleed in 1989, als een in Italië zeer bekende Italiaan.

Het besluit van het voorafgaande essay gaf al aan wat me in Leonardo Sciascia interesseert. Deze auteur, wiens werk zich voegt in de rijke literaire traditie van Sicilië, stelde me voor een paradox die wel moest uitdagen tot nader onderzoek. Enerzijds is hij de schepper van een Jezusmens – een meer of minder fictieve gestalte met Jezusachtige trekken en lotgevallen – en wel van de eerste van zulke gestalten die mij lang geleden op het spoor zette van een samenhang met ook nog de Jezus van Nietzsche. Het voorafgaande essay was over zulke gestalten en wat aan hen en aan de Jezus van Nietzsche gemeenschappelijk was al uitvoerig. Bovendien wist Sciascia's Jezusmens me meteen al meer ergernis te bezorgen dan welke andere Jezusmens ook had gedaan of nog zou doen. Deze mens is de historische gestalte van de 18e eeuwse advocaat Francesco Paolo di Blasi, die één van de twee hoofdpersonen is van Sciascia's 'Il Consiglio d'Egitto', 1962, in het Nederlands vertaald als 'De Raad van Egypte'.¹ Maar was deze Jezusmens inderdaad geënt op het Jezusbeeld van Nietzsche? Een speurtocht doorheen het belletristische en essayistische oeuvre van Sciascia leverde me enige aanwijzingen rond die vraag, maar het definitieve antwoord presenteerde zich niet. De Sciascia van *Il Consiglio d'Egitto* echter was de enige Sciascia niet. In 1957 had hij al een novelle op zijn naam gebracht over een drama van wat ik in dit boek begrijp als 'het geloof'. Dit is 'La Morte di Stalin', opgenomen in de bundel 'Gli Zii di Sicilia' ('De ooms van Sicilië', niet in het Nederlands vertaald), over de devotie en de halve ontzuivering van een even vrome als rechtschapen stalinist. En hier gaat het om een peiling die me meer

¹ Mijn Italiaanse uitgave: L.S.: *Il Consiglio d'Egitto*, Einaudi, Turijn 1976, 4^e edizione. De vertaling: L.S.: *De Raad van Egypte*, vert. Frans Dennissen & Tom de Keyser, Serena Libri Amsterdam, 2005. De vertaling van de citaten in mijn tekst zijn van mij.

wist te treffen en te overtuigen dan welke andere beschrijving of studie van andermans geloof vanuit welke hoek ook.²

De lectuur van de twee genoemde boeken, het waren de eerste die ik van Sciascia las, kreeg op de kortste termijn een vervolg in en voor het eigen bestaan. Ook dit gebeuren, met een voorgeschiedenis ervan, vraagt om een verslag in dit boek. Men zal het verslag van de nasleep aantreffen in het essay dat na dit essay volgt, *Een 'prossimo' II*. Hier blijft het zoeklicht gericht op de twee genoemde werken van Sciascia. Op *Il Consiglio di Egitto* dus en op 'La Morte di Stalin'.

*

Il Consiglio d'Egitto, 'De Raad van Egypte', is de enige echte historische roman van een auteur die ook voor ander werk graag in de archieven dook. Van zijn bronnen maakte hij ook hier geen geheim daar ze expliciet in het verhaal zijn verwerkt en soms worden geciteerd. Bijna alle acteurs van het drama zijn dan ook historische figuren, de meesten ervan ingewijden van het 'tout- Palermo' van de late 18^e eeuw. Voor rekening van Sciascia blijft echter een deel van de combinaties en ontmoetingen die de feiten tot een verhaal maken. En vooral wordt er heel wat gedacht, overwogen en gefantaseerd dat noch de officiële noch de officieuze kroniek kan hebben bereikt.

Francesco Paolo di Blasi, een advocaat van welgestelde huize, is niet de enige hoofdpersoon van het boek. De titel daarvan verwijst naar de activiteit van een andere gestalte. Deze is de Maltezer kapelaan Giuseppe Vella, die Di Blasi's oudere tijdgenoot was. De twee moeten elkaar hebben gekend maar meer ook niet, want elk maakte zijn eigen geschiedenis. In het boek blijft die verhouding in principe gehandhaafd. Het geheel blijkt in twee bedrijven verdeeld, met een tussenruimte van tien jaar. Van het eerste bedrijf, dat in de jaren 1783-1785 speelt, zou men kunnen denken dat het er alleen om Vella ging, terwijl het tweede bedrijf, dat ons naar het jaar 1795 brengt, om Di Blasi draait. Doorheen het hele boek raken de twee geschiedenissen elkaar incidenteel maar pas een tiental bladzijden voor het einde komt het tot een ontmoeting die niet bijkomstig is. Op

² Mijn Italiaanse uitgave: L.S.: *Gli Zii di Sicilia*, Einaudi Turijn, 1980. Vertalingen uit de tekst van mij.

dat moment staan we dan ook aan de voet van een 18^e eeuwse Golgotha.

De interessantste en meest geloofwaardige gestalte van de twee is zonder twijfel die van Giuseppe Vella. Als sociaal persoon is Vella, wiens katholieke geloof, voorzover voorhanden, van de zeer formele soort is, een doorgewinterde cynicus die beheerst wordt door een verachting van al zijn medemensen, op slechts twee uitzonderingen na. Eén van die twee uitzonderingen is advocaat Di Blasi. Deze is een generatie jonger dan Vella en met het élan van zijn jeugd en het vuur van zijn idealisme een tegendeel. Maar juist daarom: in dit tegendeel treft Vella iets dat een ooit verloren en zoek geraakt deel van zichzelf had kunnen zijn.

Zelf bewijst Vella zich als een oplichter, maar als een oplichter met lef en fantasie. Toegerust met niet meer dan een ‘Leven van Mohammed’, in het Arabisch gesteld, geeft hij zich uit voor de vertaler van twee correspondenties die zeven eeuwen tevoren gevoerd zouden zijn tussen respectievelijk de Saraceense ambassadeurs aan het hof van de Normandische koningen van Sicilië en hun opdrachtgevers te Cairo en van de Saraceense heersers aldaar met die Normandische koningen zelf. Wat er valt te lezen, zo laat Vella al aan het begin van zijn onderneming doorschemeren, is hoe op het Sicilië van die ver vervlogen dagen het feodale stelsel op poten werd gezet en bemand. Daar dat stelsel ook zeven eeuwen later nog de maatschappelijke verhouding bepaalt raakt deze informatie aan de vraag naar de historische rechtmatigheid, de ‘legitimiteit’, van de aanspraken van de leden van de Siciliaanse adel op titel, land en voorrecht. Deze edellieden onderkennen dan ook hun belang. Daar niemand Vella’s Arabische bron kan lezen en een vertaling behalve letterlijk ook vrij of zelfs zeer vrij kan worden aangevat, is het zaak om bij de vertaler in het gevlei te komen. Hetgeen van kapelaan Vella ook de opzet is. Als uiteindelijk profijt voor zichzelf heeft hij het prioraat van een vette abdij op het oog - al op voorhand geeft hij zich uit voor abt - en voorlopig smaakt hij het genoeg van een joyeuze entree in de hogere Palermitaanse kringen.

De eerste van de twee vertalingen die het licht van de openbaarheid ziet wijst de Normandische koning aan als exclusieve bron van alle gunsten. Echt gevleid is dus alleen diens opvolger (..)